

FRAGMENTA IOANNEA

SINOLOGICA

**Nový překlad Starého mistra:
Tao te t'ing - kapitola 8**

**New interpretation of the Old Master:
Dao De Jing - Chapter 8**

Rostislav FELLNER

**Svatojánská kolej, Svatý Jan pod Skalou 1,
CZ-266 01 p. Beroun, Czech Republic
e-mail: rfellner@svatojanskakolej.cz**

上善若水
shàng shàn ruò shuǐ
水善利萬物而不爭
shuǐ shàn lì wàn wù ér bù zhēng
處眾人之所惡
chù zhòng rén zhī suǒ wù
故幾於道
gù jǐ yú dào
居善地心善淵與善仁言善信
ju shàn dì xīn shàn yuān yǔ shàn rén yán shàn xìn
正善治事善能動善時
zhèng shàn zhì shì shàn néng dòng shàn shí
夫唯不爭故無尤
fú wéi bù zhēng gù wú yóu

Obr. 1 Text osmé kapitoly Tao te t'ingu (tzv. text podle Wang Piho).

Fig. 1 Text of the eighth chapter of Dao De Jing (so called Wang Bi's text).

Fellner R. (2013): Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 8. – Fragm. Ioann. Collecta 18: 71-90.

Je předložen alternativní překlad osmé kapitoly „Tao te ťingu“ nejen jako pokus o její re-interpretaci, ale také jako příklad kontextuálního přístupu při interpretaci čínských znaků (cf. Fellner 2005a, b). Čtenář tohoto článku má opět šanci stát se jak aktivním interpretem archaického textu složeného ze symbolů a zpráv ukrytých v čínských znacích, ale také studentem jazyka a paradigmat, skrz které k nám tato čínská promluva přichází.

Fellner R. (2013): New interpretation of the Old Master: Dao De Jing - Chapter 8. – Fragm. Ioann. Collecta 18: 71-90.

The alternative translation of the eighth chapter of „Dao De Jing“ is submitted not only as a new attempt of its re-interpretation but also as an example of the contextual approach in interpreting Chinese characters (cf. Fellner 2005a, b). A reader of this article has again a chance to become both the active interpreter of an archaic text composed of symbols and messages hidden in its Chinese characters and the learner of the language and its paradigmas through which the Chinese discourse comes to us.

ÚVODEM

Předložená práce přímo navazuje na již publikovaný alternativní překlad první až sedmé kapitoly Tao te ťingu (Fellner 2007, 2008, 2009, 2010a, 2011a, 2012, 2013) a na výchozí premisy, genealogické rozборы znaků a jejich kontextuální interpretace navržené při překladu předchozích kapitol. To se týká i použitých literárních zdrojů a metodických postupů, způsobu přepisu výslovnosti čínských znaků,¹ a rovněž navržených interpretačních alternativ a pojmových schemat.

MATERIÁL – 8. KAPITOLA

上善若水

shàng shàn ruò shuǐ

水善利萬物而不爭

shuǐ shàn lì wàn wù ér bù zhēng

處眾人之所惡

chù zhòng rén zhī suǒ wù

故幾於道

gù jǐ yú dào

居善地心善淵與善仁言善信

ju shàn dì xīn shàn yuān yǔ shàn rén yán shàn xìn

正善治事善能動善時

zhèng shàn zhìshì shàn néng dòng shàn shí

夫唯不爭故無尤

fú wéi bù zhēng gùwú yóu

Text osmé kapitoly Tao te ťingu se opět přirozeně rozpadá do tří částí. První část začíná jako „óda na vodu“, ale pak se nám text trochu zproblematizuje. Jak a proč nebude snadné odpovědět. V každém případě „voda“ pro nás v osmé kapitole Tao te ťingu vystupuje jako úplně nové téma:

¹ Pro přepis výslovnosti čínských znaků je použit tzv. standardní mezinárodní přepis čínštiny nazývaný *pinyin* (čti: „pchin-jin“), s jehož zásadami se lze běžně seznámit třeba i na internetu (<http://www.lib.cas.cz/space.40/PCHINJIN/CINAP.HTM>).

上善若水
shàng shàn ruò shuǐ
 水善利萬物而不爭
shuǐ shàn lì wàn wù ér bù zhēng
 處眾人之所惡
chǔ zhòng rén zhī suǒ /è/wù
 故幾於道
gù jī yú dào

Přistoupíme-li podobně jako při překladu předchozích kapitol ke znázornění genealogického rozboru skladebných prvků znaků a k jejich možné kontextuální interpretaci zpracované do podoby sinogramu, mohou u znaků této první části vypadat takto (o struktuře sinogramu² a významu použitých symbolů bylo podrobněji pojednáno u překladu první kapitoly – srv. Fellner 2007):

上	<i>shàng</i>	nahoře; vystupovat (jít) na; na (záložka); horní, vrchní, hořejší
→ Krátká čára nad horizontálním tahem, později doplněná spojnicí (srv. v 甲骨文 <i>jiǎgǔwén</i> : 二; v písmu na bronzích: 二 nebo 上; v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 𠄎)		
水	<i>shuǐ</i>	voda; tekutina (ve složených slovech)
→ Piktograf proudu <u>vody</u> (srv. v 甲骨文 <i>jiǎgǔwén</i> : 𠄎; v písmu na bronzích: 𠄎; v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 𠄎)		
利	<i>lì</i>	prospěšný, užitečný; prospěch, užitek; výhoda, zájem; zisk; ostrý
● 禾 <i>hé</i> + 刀 <i>dāo</i> = obilí (R.115) + nůž (R.18 刀 v pozici vpravo)		
→ zralý rýžový klas 禾, sklizený nějakým <u>ostrým</u> nástrojem 刀 (srp, kosa, nůž), přináší <u>užitek</u> , <u>prospěch</u> v podobě zrn rýže (srv. v 甲骨文: 利; na bronzích 利; v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 利)		
幾(几)	<i>jī</i> <i>jǐ</i>	stolek, stoleček; skoro, téměř (kniž.); kolik? (do 10); několik; a několik, a něco
● 丝 <i>sī</i> + 戍 <i>shù</i> = hedvábí (var.) (R.120 zdvojený) + ochrana hranic		
→ piktograf tkalcovského stavu s <u>několika</u> nataženými pruhy hedvábné příze (srv. na bronzích 幾; v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 幾)		

² Termínu „sinogram“, který zavedli původně Delphine Weulersse a Nicolas Lyssenko pro svou „Methode programmée du chinois moderne“, používají např. Bellassen a Zhang (1997) ve své učebnici čínštiny nazvané „A Key to Chinese Speech and Writing“. Ten podle nich zachycuje tyto základní prvky čínského znaku: 1) rozpis tahů podle jejich pořadí s vyznačením směru tahu; 2) rozložení znaku na grafické skladebné prvky a jim odpovídající významové prvky; 3) původní podobu znaku a jeho vysvětlení. Půjčujeme si tu termín sinogram pro zachycení pouze druhého a třetího prvku čínského znaku ve smyslu Bellasena a Zhanga (1997); první prvek (rozpis tahů) není pro náš další výklad relevantní.

PŘEKLAD PRVNÍ ČÁSTI 8. KAPITOLY

To jsou všechny nové znaky prvních čtyř sekvencí 8. kapitoly Tao te ťingu. Všechny ostatní znaky již známe z textů předchozích kapitol. Můžeme tedy přistoupit k překladu. Nejprve se opět pokusme analyzovat strukturu čínské věty tak, abychom respektovali již známé paradigma S – V – O, tj. subjekt-verbum-objekt, v jednotlivých segmentech.

V prvním segmentu může vytupovat jako podmět znak 上 *shàng*, a pak by v přísudku vystupovalo 善 *shàn* (ať již jako sloveso nebo predikativní adjektivum) následované dalším slovesem 若 *ruò*, a to ať již ve vztahu souřadném nebo podřadném (vyjádřeno níže grafickým symbolem →); nebo také může jako podmět vystupovat znak 善 *shàn* rozvinutý předcházejícím znakem 上 *shàng* jako atributem, a pak by logickým přísudkem bylo 若 *ruò*. Znak 水 *shuǐ* zůstává v obou případech jako předmět. Zde jsou obě možné varianty znázorněny:

上	善	若	水
<i>shàng</i>	<i>shàn</i>	<i>ruò</i>	<i>shuǐ</i>
S	V →	V	O

上	善	若	水
<i>shàng</i>	<i>shàn</i>	<i>ruò</i>	<i>shuǐ</i>
S	V	O	

Budeme mít tedy v prvním segmentu podmětem buďto „něco nahoře“ 上 *shàng* nebo „nějak specifikované dobro“ 善 *shàn*, připodobňované v obou případech k vodě 水 *shuǐ*. Jaké budou důsledky plynoucí z odlišností těchto dvou interpretací?

Ve druhém segmentu je evidentním podmětem „voda“ 水 *shuǐ* a ve funkci přísudku vystupuje 善 *shàn*. Avšak za spojku 而 *ér*, vyjadřující zpravidla poměr odporovací, ale i slučovací, důsledkový apod. (tedy s významy „a nadto“, „a přece“, „i když“, „avšak“, „a pak“, „a tak“, „a“ aj. – srv. též použití v 7. kapitole a předchozích), stojí na konci druhé sekvence ještě jedno sloveso 爭 *zhēng* (s významy „vést spor“, „soupeřit“, „přít se“, „hádat se“, „zápasit“, „rvát se“, „tahat se“ aj.) s představenou záporkou 不 *bù*. Ve druhé sekvenci zřejmě vystupují dva předměty 利 *lì* ve významu „prospěch“, „užitek“ a 萬物 *wànwù* ve významu „všichni“, „všechno tvorstvo“ (oba uvedené předměty jsou vyznačeny červeně). Pak by formální členění druhého segmentu bylo následující:

水	善	利	萬	物	而	不	爭
<i>shuǐ</i>	<i>shàn</i>	<i>lì</i>	<i>wàn</i>	<i>wù</i>	<i>ér</i>	<i>bù</i>	<i>zhēng</i>
S	V1	O1	O2				V2

Ale je toto jediné možné členění druhého segmentu? Pokud jsme například znak 善 *shàn* v prvním segmentu považovali za podmět a překládali podstatným jménem, neměli bychom se téhož postupu přidržet i nyní? A další otázka, kterou bude třeba vyřešit: k čemu a jak se tu přesně vztahuje sloveso 爭 *zhēng*?

Třetí segment je otevřen znakem 處 *chǔ* v běžném významu „nacházet se (v situaci)“, „vycházet s“ či „zabývat se (čím)“, tedy zřejmě slovesem. Podmět je zamlčen, z kontextu je však patrné, že tímto podmětem bude nejspíše stále „voda“ - 水 *shuǐ*, tak jako ve druhém segmentu. A v čem se tedy voda nachází? V tom, co je pro 眾人 *zhòng rén*, tedy pro „všechny lidi“, tím, co vyjadřuje znak 惡 *è/wù*. A 惡 *è/wù* je to, co je „zlé“, „zhoubné“, „ošklivé“, „špatné“, „hnusné“, „odporné“ a podobně, resp. co si všichni „oškliví“, čeho se všichni „štítí“ apod. Znak 所 *suǒ* nám toto 惡 *è/wù* buďto nominalizuje (neboť již z první kapitoly Tao te ťingu víme, že 所 *suǒ* funguje jako gramatické slovo substantivizující následné sloveso), nebo je ukazatelem pasivní konstrukce apod. Atributivní partikule 之 *zhī* pak vymezuje v prepozici vůči komu je předmět 惡 *è/wù* takový, jaký je. To, že se jedná o určitým způsobem specifikovaný předmět se v překladu může projevit například vedlejší větou předmětnou (graficky je tato předmětná část vyznačena červeně):

處	眾	人	之	所	惡
<i>chǔ</i>	<i>zhòng</i>	<i>rén</i>	<i>zhī</i>	<i>suǒ</i>	<i>è/wù</i>
V					O

Čtvrtá sekvence první části 8. kapitoly je uvozena již dobře známým znakem 故 *gù* ve významu „proto“. Podmět – zdá se – bude opět zamlčený, tedy „voda“ - 水 *shuǐ*, protože přísudkem tu může být jediné znak 幾 *jī* ve slovesném významu „blížít se čemu“, „být blízký čemu“, a to speciálně ve spojení se znakem 於 *yú* ve významu „vůči“, „ve vztahu k“³. A to, čemu je voda blízká, je evidentně 道 *dào* (graficky je předmět vyznačen červeně):

故	幾	於	道
<i>gù</i>	<i>jī</i>	<i>yú</i>	<i>dào</i>
	V		O

Interpretačně bude zřejmě docela důležité si uvědomit, čím je vlastně podle tohoto textu 水 *shuǐ* tak blízké k 道 *dào*? Může to být velmi podstatná část sdělení, které nám osmá kapitola sděluje.

Ale nejprve se znovu pokusme o náš vlastní překlad. K tomu si zopakujme termíny, které máme k překladu k dispozici:

³ Srv. použití znaku 於 *yú* v 5. kapitole Tao te ťingu (ve verzi Ma-wang tuej).

上 nahoře, vystupovat (jít) na, na (*záložka*), horní, vrchní, hořejší

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný⁴]

若 jestliže, když, kdyby, být jako, podobný, stejný (jako), takto, takovýmto způsobem

水 voda, tekutina

水 voda, tekutina

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný]

利 prospěšný, užitečný; prospěch, užitek, výhoda, zájem, zisk, ostrý

萬 deset tisíc, tisíce, milióny, veškerý, všechen

物 vnější svět, věci, předmět, hmota

而 a nadto, a přece, i když, avšak, a pak, a tak, a (*spojka vyjadřující poměr odporovací, slučovací, důsledkový aj.*)

不 ne

爭 přít se, hádat se, vést spor, soupeřit

處 nacházet se (v situaci), být v postavení; vycházet (s), snášet se (s), mít styky s; zabývat se (čím); uspořádat (co), místo; odbor

眾 četný, početný, množství, spousta

人 člověk

之 (*atributivní partikule; osobní či ukazovací zájmeno; ukazatel antepozice předmětu aj.*)

所 *numerativ pro budovy; (gramatické slovo substantivizující následné sloveso); jenž...; místo; (indikátor pasivní konstrukce)*

惡 zlý, zhoubný, ošklivý, špatný, zlo, hnusný, odporný, ošklivit si, štítit se

故 příčina, důvod; proto...

幾 stolec, stoleček, skoro, téměř, blížit se čemu, kolik? (do 10), několik, a několik, a něco

於 (*univerzální předložka archaického jazyka*), vůči, ve vztahu k, v, z, do

道 Tao, cesta, pravidlo, [intence, vize⁵]

Jaké důsledky mohou plynout z odlišného výběru významů pro možný překlad vstupních slov 8. kapitoly Tao te ťingu lze ilustrovat při srovnání několika alternativních překladů této kapitoly:

⁴ Takto jsme navrhli alternativně překládat znak 善 *shàn* ve druhé kapitole Tao te ťingu (Fellner 2008).

⁵ Takto jsme navrhli alternativně překládat znak 道 *dào* poprvé v první kapitole Tao te ťingu (Fellner 2007).

Nejvyšší dokonalost se podobá vodě,
nebo voda ve své dokonalosti prospívá všemu,
aniž s čím zápolí
a přebývající v tom, co je všem protivné, tak
jest nejbliže Tau!

*Překlad: Oldřich Král
(1971)*

Nejvyšší dobro je jako voda:
dobrotivě prospívá všemu tvorstvu
a s nikým není ve sváru.
Spokojuje se s nejnižšími místy,
o něž nikdo nedbá;
tím se blíží tao.

*Překlad: Berta Krebsová
(1971)*

Nejvyšší dobro je jako voda.
Voda je dobrá tím, že prospívá bezpočtu tvorů
a s nikým nezápolí.
Je spokojena s místy, jimiž lidé pohrdají.
Proto je blízká Tau.

Překlad: Jiří Navrátil (2003)

Nejvyšší dobro je jako voda
prospívá deseti tisícům bytostí a nesváří se
s nimi
přebývá na místech, jimž se lidé vyhýbají
a proto je skoro jako Tao

Překlad: Václav Cílek (2005)

To najvrcholnejšie Dobro je jako voda:
Voda je dobrá a užitečná pre desaťtisíce vecí,
hoci o to nezápasí,
ba zostáva aj tam, kde to mnohých ľudí zlostí.
Preto je v mnohom jako Cesta (Tao)!

*Překlad: Marina Čarnogurská & Egon Bondy
(2005)*

Z předložených alternativ překladů první části 8. kapitoly je dobře patrné, že překladatelé téměř shodně překládají spojení znaků 上善 *shàng shàn* jako „nejvyšší dobro“, případně „nejvyšší dokonalost“. Podobně spojení znaků 水善利 *shuǐ shàn lì* bývá překládáno zpravidla jako „voda prospívá“ (ve své dokonalosti, dobrotivě apod.), případně „voda je dobrá a užitečná“ nebo „voda je dobrá tím, že prospívá“ a podobné varianty.

My jsme ve 2. kapitole Tao te ťingu na základě analýzy skladebných složek znaku 善 *shàn* navrhli alternativní možnost jeho překladu ve významu „(být) požehnaný“ nebo „požehnaní“. Nebylo by tedy i tady na místě překládat spojení 上善 *shàng shàn*, resp. 上善水 *shàng shàn shuǐ*, jako „nejvyšší požehnaní je jako voda“ a spojení 水善利 *shuǐ shàn lì*, jako „voda je požehnaná užitekem“?

Určitý rozptyl názorů je patrný i při překládání znaku 惡 *è/wù*, resp. spojení 眾人之所惡 *zhòng rén zhī suǒ è/wù*. V uvedených českých překladech je toto spojení překládáno jako „místa“ nebo obecněji „to“, „čím (všichni/mnozí) lidé pohrdají“, „čemu se vyhýbají“, „co je štvě“, „co je jim protivné“, případně jako „nejnižší místa, o něž nikdo nedbá“.

Pro rozhojnění možností a alternativ překladu může být v tuto chvíli ku prospěchu zalistovat v podrobnějších čínských slovnících, kde zjistíme, že znak 惡 *è* s výslovností *è* rovněž znamená „tekutá špína“, „nečistota“, „exkrementy“ a s výslovností *wù* rovněž znamená například „stydět se“. Znak 惡 *è/wù* ve spojení 眾人之所惡 *zhòng rén zhī suǒ è/wù* můžeme tedy také překládat jako to, za co se všichni lidé stydí. Případně můžeme i pro to, za co se všichni lidé stydí, vybrat nějaký více či méně jadrnější zástupný termín.

Překlad by pak mohl vypadat třeba následujícím způsobem:

Požehnání shůry má podobu vody.
 Voda je požehnaná tím, že je všem k užítku
 a s nikým se nepře.
 Je i v tom, co pro spoustu lidí je jen sajrajt.
 Tím má blízko k vizi.

Ať již však zvolíme při překladu kteroukoliv z variant, musíme samozřejmě pro takovou interpretaci opět nalézt podporu a vysvětlení v kontextu Tao te ťingu. Podíváme se tedy na pokračování textu, abychom mohli zjistit jak je to s tím požehnáním:

居善地
jū shàn dì
 心善淵
xīn shàn yuān
 與善仁
yú shàn rén
 言善信
yán shàn xìn
 正善治
zhèng shàn zhì
 事善能
shì shàn néng
 動善時
dòng shàn shí

Genealogický rozbor skladebných prvků ve druhé skupině znaků spolu s jejich možnou kontextuální interpretací jsou opět uvedeny v následujícím schematickém znázornění jejich sinogramů:

信	<i>xìn</i>	dopis; zpráva; důvěra, důvěřovat
●	演 <i>rén</i> + 言 <i>yán</i> = „člověk“ (R.9 人 psaný v pozici vlevo 演) + slovo	
→	člověk 演 <i>rén</i> , který drží slovo 言 <i>yán</i> (= „člověk slova“), tedy člověk, kterému lze důvěřovat (srv. v 篆书: 𠄎)	
正	<i>zhèng</i>	přímý; centrální, hlavní; přesný; náležitý, správný; pravidelný; kladný; právě, zrovna; šéf
●	一 <i>yī</i> + 止 <i>zhǐ</i> = „jeden“ (R.1) + „zastavit“ (R.77)	
→	přesně tady (kam pokládám svou nohu 蹻) se zastavit (srv. v 甲骨文 <i>jiǎgǔwén</i> : 𠄎; v písmu na bronzích: 𠄎; v 篆书: 𠄎)	

時(时)	shí	čas; doba; hodina; příležitost; občas; když, v době, po dobu (v postpozici)
●	日 rì + 土 tǔ + 寸 cùn = slunce (R.72) + „země“ (R.32) + „palec“ (R.41)	
→	kam až slunce 日 dojde 止 (srv. v 甲骨文 jiǎgǔwén: 𠄎), tedy měření 寸 pohybu 止 slunce 日 pro vyjádření času (v písmu na bronzích: 𠄎; v 篆书: 𠄎)	

Všechny ostatní znaky druhé části osmé kapitoly již známe z textů předchozích kapitol. Můžeme tedy přistoupit k překladu.

PŘEKLAD DRUHÉ ČÁSTI 8. KAPITOLY

Pokud jde o strukturu S-V-O (subjekt-verbum-objekt), kterou se vždy snažíme analyzovat, vidíme, že ve všech sekvencích druhé části 8. kapitoly vystupuje konstantně znak 善 shàn v pozici, která připadá v této struktuře přísudku (V). Podměty a předměty se oproti tomu různí. Tedy například:

居善地 atd.
jū shàn dì

Přesto vztah mezi podmětem a předmětem může být v různé míře přímý nebo podmíněný. A to se projeví i v předkladu. Jde jen o nuance nebo o něco podstatnějšího? Zdá se, že kromě volby vhodných termínů neskrývá druhá část 8. kapitoly žádné větší gramatické ani věcné záludnosti. Nabízené české ekvivalenty shodné s pořadím znaků v Tao te ťingu jsou tyto:

居 přebývat, obývat, bydlet, žít; zaujímat, stát, nacházet se; hromadit

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný]

地 země, půda, pole, pozemek, místo

心 srdce

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný]

淵 hlubina, hluboký, hluboká tůň, vodní vír

與 *finální partikule indikující otázku či výkřik*, a, s, dát, zúčastnit se, vztah, spojení

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný]

仁 humanita, lidskost, humánní, [vztah dvou lidí]⁶

言 slova; mluvit

善 dobro, dobrý, blažený, [požehnaný]

信 dopis, zpráva, důvěra, důvěřovat

⁶ Takto jsme navrhli alternativně překládat znak 仁 rén poprvé v páté kapitole Tao te ťingu (Fellner 2011a).

To, co je uváděno jako dobré, dokonalé apod. v předložených překladech, je takové ze své podstaty anebo je to něco jako přidaná hodnota k tomu, co je ve všech těchto sekvencích uvedeno vždy na prvním místě? Alternativní překlad pro znak 善 *shàn* ve významu „(být) požehnaný“ – tak, jak jsme jej nabídli ve 2. kapitole – vyjadřuje spíše to druhé. Zde je nabídka alternativního překladu celé druhé části:

Obydlí je požehnané půdou,
srdce je požehnané hloubkou,
spojení je požehnané vztahem mezi dvěma lidmi,
slovo je požehnané věrností,
vláda je požehnaná tím, že napravuje,
činnost je požehnaná schopností,
pohyb je požehnaný, je-li v pravý čas.

Ať již však zvolíme při překladu kteroukoliv z možných variant, musíme samozřejmě pro takovou interpretaci opět nalézt podporu a vysvětlení v kontextu Tao te ťingu. Podíváme se tedy na pokračování textu, abychom mohli zjistit v čem spočívá vyústění celé 8. kapitoly:

夫唯不爭
fú wéi bù zhēng
故無尤
gù wú yóu

Abychom znali sinogramy poslední skupiny znaků, potřebujeme se seznámit pouze s jediným znakem; o všech ostatních jsme již pojednali dříve:

尤	<i>yóu</i>	zejména,obzvlášt', zvláště, zvláštní; obviňovat; vina; chyba
●	尤 <i>wáng</i> + 飲 <i>zhǔ</i> = chromý (R.43) + bod (R.3)	
→	piktograf ruky s překřížením označující, že něco neměla udělat, že to byla <u>chyba</u> té ruky, resp. <u>vina</u> toho, kdo to tou rukou udělal (srv. v písmu na bronzích ; v 篆书:)	

Můžeme tedy přistoupit k překladu.

PŘEKLAD TŘETÍ ČÁSTI 8. KAPITOLY

Se spojením 夫唯 *fú wéi* („právě proto, že...“) jsme se již setkali v závěru 2. kapitoly. Půjde tu evidentně o souvislost příčinnou, neboť další sekvence začíná 故 *gù* („proto“). Každá z obou sekvencí má svůj záporný přísudek: 不 *bù*, resp. 不爭 *bù zhēng*, v první větě a 無 *wú*

ve druhé větě. Zřejmě v pozici předmětu vystupuje ve druhé větě 尤 *yóu*. Zbývá odpovědět na otázku: kdo je tu činitelem? Kde se ukrývá podmět? Pro názornost si převedeme obě sekvence do jednoho řádku:

夫唯	不爭	故無尤
<i>fú wéi</i>	<i>bù zhēng</i>	<i>gù wú yóu</i>
právě proto, že	ne...	proto nemá...

Jak by tedy mohl vypadat náš překlad? Zopakujme si termíny, které máme k překladu k dispozici:

夫 muž, manžel, ten, každý, tak, takto, tedy
 唯 pouze, jen, právě to, že..., proto
 不 ne
 爭 přít se, hádat se, vést spor, soupeřit
 故 příčina, důvod, proto...
 無 nemít, ne-, neexistovat
 尤 zejména, obzvlášť, zvláště, zvláštní, obviňovat, vina, chyba

Zde jsou důsledky plynoucí pro možný překlad závěrečných řádek osmé kapitoly Tao te ťingu opět při srovnání několika překladů:

Neboť co nezápolí - nechybí!

*Překlad: Oldřich Král
(1971)*

Toliko tam, kde není sváru,
není pohrom ani příkoří.

*Překlad: Berta Krebsová
(1971)*

Kdo s nikým nezápolí, zůstává bez úhony.

*Překlad: Jiří Navrátil
(2003)*

Kdo vyhýbá se sváru,
vyhýbá se škodě

*Překlad: Václav Cílek
(2005)*

A len kto o nič nezápasí, nič nestratí!

*Překlad: Marina Čarnogurksá & Egon Bondy
(2005)*

Především zjišťujeme, že obrat 夫唯 *fú wéi* („právě proto, že...“) překládají překladatelé 8. kapitoly zpravidla trochu volněji. Důvod je dosti zřejmý. Je to jejich odpověď na otázku, kdo je činitelem děje. Návrat k podmětu „voda“ z první části 8. kapitoly se zdá být již obtížný po dlouhém přerušení výpovědí vztahujících se k „vodě“ ve druhé části, a proto

překladaťelé volí použití obecného předmětu typu „**Kdo** s nikým nezápolí...“ a podobně. Je to samozřejmě opodstatněné řešení.

Nabízí se ale také možnost použít tu při překladu spojení 夫唯 *fú wéi* onen mnohem „adresnější“ překlad „právě proto, že...“ a ponechat trochu více na čtenáři, aby si sám asocioval odpověď na otázku „kdo?“. Je takováto volnost pro vyznění celého textu únosná?

Zde je nabídka alternativního překladu závěrečné části 8. kapitoly:

Právě proto, že se s nikým nepře,
tak to nemá chybu.

Překlad celé osmé kapitoly opírající se o wangpiovskou verzi Tao te ťingu by tedy mohl vypadat například následujícím způsobem:

**Požehnání shůry má podobu vody.
Voda je požehnaná tím, že je všem k užitku
a s nikým se nepře.
Je i v tom, co pro spoustu lidí je jen sajrajt.
Tím má blízko k vizi.**

**Obydlí je požehnané půdou,
srdce je požehnané hloubkou,
spojení je požehnané vztahem mezi dvěma lidmi,
slovo je požehnané věrností,
vláda je požehnaná tím, že napravuje,
činnost je požehnaná schopností,
pohyb je požehnaný, je-li v pravý čas.**

**Právě proto, že se s nikým nepře,
tak to nemá chybu.**

V PROMĚNÁCH ČASU

V rámci předwangpiovské tradice se setkáváme s těmito verzemi nebo komentáři k osmé kapitole Dao De Jingu:

- 1) Che-šang Kung (Heshang Gong, 河上公, 179-157 př.n.l.);
- 2) Ma-wang tuej (Mawangdui, 馬王堆, archeologický nález z roku 1973 z hrobky datované do roku 168 př.n.l.) text A a text B (dvě poněkud odlišné verze).

Může předwangpiovská tradice významně ovlivnit naši interpretaci osmé kapitoly Dao De Jingu? Pokud jde o tzv. Che-šang Kungovu verzi osmé kapitoly Dao De Jingu, je s tzv. wangpiovskou verzí zcela totožná.

Zbývá tedy prozkoumat verzi z Ma-wang tuej. V případě osmé kapitoly je v rukopisu Ma-wang tuej A několik znaků zcela vypuštěno (v jednom případě celá sekvence znaků) a několik málo znaků nahrazeno jinými znaky (případně jinými grafickými variantami) oproti verzi Ma-wang tuej B. Odlišnosti budou graficky opět dobře patrné, seřadíme-li sekvence osmé kapitoly v obou verzích pod sebe a označíme barevně (**červeně** jsou uvedeny znaky, které jsou odlišné nebo navíc ve verzi Ma-wang tuej oproti verzi Wang Pi):

WB 上善若水水善利萬物而不爭處眾人之所惡
 MWDA 上善**治**水水善利萬物而**有靜**居眾人之所惡
 MWDB 上善**如**水水善利萬物而**有爭**居眾人之所**亞**

WB 故幾於道
 MWDA 故幾於道**矣**
 MWDB 故幾於道**矣**

WB 居善地心善淵與善仁言善信正善治事善能動善時
 MWDA 居善地心善**瀟**予善信正善治事善能動善時
 MWDB 居善地心善淵**予**善**天**言善信正善治事善能動善時

WB 夫唯不爭故無尤
 MWDA 夫唯不**靜**故無尤
 MWDB 夫唯不爭故無尤

Použité zkratky:

WB – text Tao te ťingu ve „verzi Wang Pi“

MWDA - text Tao te ťingu ve „verzi Ma-wang tuej A“

MWDB - text Tao te ťingu ve „verzi Ma-wang tuej B“

Jak by vypadaly sinogramy dosud neuvedených znaků (tj. neuvedených zde v osmé kapitole, ale ani v předchozích kapitolách Dao De Jingu), které se objevují ve “verzi Ma-wang tuej A či B” a nevyskytují se ve “verzi Wang Pi”?

靜(靜)	<i>jìng</i>	tichý, klidný; event. substitut znaku 爭
● 青 <i>qīng</i> + 爭 <i>zhēng</i> = „zelený“, „modrý“ (R.174) + „přít se“		
→ paralyzovat elixírem(?) mládí 青 či možná laskavostí 情 spor 爭, takže se hádající <u>zklidní</u> a <u>ztiší</u> (srv. na bronzech 𠄎; v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 靜)		

瀟(瀟)	<i>xiāo</i>	„hluboký a průzračný“
● 氵 <i>shuǐ</i> + 蕭 <i>xiāo</i> = „voda“ (R.85 v pozici vlevo) + pustý		
→ vodní hladina 氵 na netknutém pustém 蕭 místě je čistá, <u>hluboká a průzračná</u> (srv. v 篆书 <i>zhuàn shū</i> : 瀟)		

予	yǔ	dát, obdarovat (kniž.)
<p>→ člunek, který poletuje sem a tam na tkalcovském stavu, tj. <u>dává</u> nit sem a zase tam (srv. v 甲 骨文: 𠄎; v 篆书 <i>zhuàn shū</i>: 𠄎)</p>		

Okomentujeme-li nyní rozdíly mezi “verzí Wang Pi” (dále jen WB) a “verzí Ma-wang tuej” (dále jen MWD), zjistíme opět, že některé rozdíly nebudou pravděpodobně pro překlad příliš podstatné.

Za *nepodstatné* v tomto směru lze například považovat zařazení znaku 矣 *yǐ* v textu MWD a jeho vypuštění ve WB, neboť jde o modální částici, která v klasické čínštině na konci věty zdůrazňovala ukončenost děje nebo kategoričnost soudu, případně vznesenou otázku či vzkřiknutí. Bude potřeba zvážit, zda mezi nepodstatné změny zařadit i uvedení některých částečně odlišných znaků ve verzi MWDA, které by bylo případně možné považovat za pouhé substituty znaků uvedených jinak shodně ve verzích MWDB i WB, tj. znaku 靜 *jìng* v MWDA oproti 爭 *zhēng* v MWDB a WB a znaku 瀟 *xiāo* v MWDA oproti 淵 *yuān* v MWDB a WB.

Zda jsou či nejsou *podstatné* další změny budeme muset zvážit případ od případu. Může mít podstatný význam pro interpretaci uvedení znaku 若 *ruò* (WB) namísto 如 *rú* (MWDB) či dokonce 治 *zhì* (MWDA) nebo nahrazení kladného spojení 有爭 *yǒu zhēng* (MWDB), případně 有靜 *yǒu jìng* (MWDA) záporným spojením 不爭 *bù zhēng* (WB)?

A jsou podstatné opakovaně se vyskytující záměny některých dalších znaků, např. 亞 *yà* v MWDB a 惡 *è* ve WB i v MWDA nebo 居 *jū* v MWDA i v MWDB a 處 *chǔ* z verze WB, tak jak jsme se s tím setkali již například ve 2. kapitole? Podobně je podstatná záměna znaku 與 *yǔ* (WB) a znaku 予 *yǔ* (MWDA, MWDB) nebo zejména záměna znaku 仁 *rén* (WB) a znaku 天 *tiān* (MWDB, v MWDA vynecháno)?

Proberme si tyto případy postupně.

Uvedení znaku 若 *ruò* (WB) evokujícího lexikální významy „být jako“, „vypadat jako“, „být podobný (jako)“, „být stejný (jako)“, „podobat se“, „zdát se“, případně i „takto“, ve smyslu „takovýmto způsobem“ apod. namísto 如 *rú* (MWDB) s významy „podobat se“, „být stejně dobrý jako“, „vyhovovat“ apod. nepřináší – zdá se – významný významový posun; jinak je tomu ale již se znakem 治 *zhì* (MWDA) s významy „spravovat“, „řídit“, „regulovat (tok)“, „léčit“ apod. Na jedné straně tedy „podobat se“ (WB, MWDB), na druhé straně „léčit“ či „spravovat“ (MWDA). Jaké by to mohlo mít důsledky pro alternativy překladu pokud bychom přijali variantu z verze MWDA oproti verzím WB či MWDB?

Zapeklitým problémem se může jevit nahrazení kladného spojení 有爭 *yǒu zhēng* (MWDB), případně 有靜 *yǒu jìng* (MWDA), záporným spojením 不爭 *bù zhēng* (WB). Představa, že voda s nikým či s ničím nezápasí 不爭 *bù zhēng* (WB) se zdá být překrytím starší podoby textu, která naopak říká, že tu jakýsi spor je 有爭 *yǒu zhēng* (MWDB), přinejmenším latentně 有靜 *yǒu jìng* (MWDA). Znak 靜 *jìng* ve verzi MWDA je obzvláště matoucí, neboť evokuje „zklidnění“, „ztišení“ (případného sporu). Jaké by tedy byly důsledky

pro celkové vyznění textu, pokud bychom nahradili „nezápasící vodu“ (WB) konstatováním, že je kolem ní nějaký spor (MWDB)? A co s variantou se znakem 靜 *jìng* z verze MWDA – pominout (tj. akceptovat ji jako pouhý substitut znaku 爭 *zhēng*) nebo nějak zapracovat?

Se záměnou znaků 居 *jū* a 處 *chǔ* a rovněž 亞 *yà* a 惡 *è* jsme se již setkali při překladu 2. kapitoly, kde jsme o původní piktografické podobě těchto znaků i o možnostech jejich kontextuální interpretace podrobněji diskutovali. Akceptujeme tedy fundamentální pojetí znaku 居 *jū*, který vystupuje shodně v MWDA i v MWDB, jako vyjádření „příchodu na svět“ (piktograf hlavou dolů se rodičím dítěte)? A budeme hledat vyjádření toho, co zpodobňuje znak 亞 *yà*, vystupující pouze v MWDB (nikoliv v MWDA), v kontextu čínského pojetí „druhořadosti“?

Konečně uvedení znaku 與 *yǔ* (WB) evokujícího lexikální významy „dát“, „zúčastnit se“, „vztah“ apod. namísto 予 *yǔ* (MWDA, MWDB) s významem „dávat“, „obdarovat“ apod. nepřináší – zdá se – významný významový posun. Pozoruhodné je ale, že pro spojení 與善仁 *yǔ shàn rén* uváděném ve verzi WB existuje ve starší verzi MWD předloha 予善天 *yǔ shàn tiān* (pouze v MWDB; v MWDA je uvedený text zcela bez předlohy, resp. vypuštěn). Tedy dávání či obdarování je společným jmenovatelem iniciálních znaků obou těchto spojení, ale jednou (MWDB) je „obdarování požehnané z nebes“, což zní jako intencionální vyjádření pro původce pravého požehnaní, podruhé (WB) je „vztah požehnaný lidskostí“, resp. „dávání požehnané vztahem dvou lidí“, což je vůči prvnímu sdělení pouhý derivát. MWDA k tomu mlčí. Jak se rozhodneme v naší interpretaci?

V PROMĚNÁCH INTERPRETACE

Pokusme se tedy opět potočit hermeneutický kruh a přistoupit k textu ve verzi MWD s novou perspektivou. Sledujme přitom i názorněji provedenou piktografickou podobu tohoto textu ve verzi MWD v situaci, když jej transformujeme do stylu tzv. malého pečatního písma (小篆 *xiǎo zhuàn*), jehož grafická podoba je blízká nálezům z Ma-wang tuej.

Pro možnost co nejdetailnějšího srovnání jsou v dalším přehledu opět srovnány verze WB a MWDB pod sebou i s přepisem současné výslovnosti uvedených znaků, aby byl text snadněji uchopitelný při srovnávání a diskusi. Bylo přitom zachováno i již dříve použité barevné rozlišení, tj. **červeně** znaky, které jsou odlišné nebo navíc ve verzi MWDB oproti verzi WB.

Text by pak vypadal přibližně takto (první řádek verze WB, druhý MWDA, třetí MWDB):

上善若水水善利萬物而不爭處眾人之所惡
 shàng shàn ruò shuǐ shuǐ shàn lì wàn wù ér bù zhēng chǔ zhòng rén zhī suǒ è/wù
 上善若水水善利萬物而不爭處眾人之所惡
 shàng shàn **zhì** shuǐ shuǐ shàn lì wàn wù ér **yǒu jìng jū** zhòng zhī suǒ è/wù
 上善**如**水水善利萬物而不**爭**居眾人之所**惡**
 shàng shàn **rú** shuǐ shuǐ shàn lì wàn wù ér **yǒu zhēng jū** zhòng rén zhī suǒ **yà**

故幾於道

gù jī yú dào

故幾於道 矣

gù jī yú dào yǐ

故幾於道 矣

gù jī yú dào yǐ

居善地 心善淵 與善仁 言善信 正善治 事善能 動善時
 jū shàn dì xīn shàn yuān yú shàn rén yán shàn xìn zhèng shàn zhì shì shàn néng dòng shàn shí
 居善地 心善淵 矣 善信正 善治事 善能動 善時
 jū shàn dì xīn shàn xiāo yǔ shàn xìn zhèng shàn zhì shì shàn néng dòng shàn shí
 居善地 心善淵 矣 善 天 雷 善信正 善治事 善能動 善時
 jū shàn dì xīn shàn yuān yǔ shàn tiān yán shàn xìn zhèng shàn zhì shì shàn néng dòng shàn shí

夫唯不爭

fú wéi bù zhēng

夫唯不 靜

fú wéi bù jìng

夫唯不 爭

fú wéi bù zhēng

故無尤

gù wú yóu

故無 尤

gù wú yóu

故無 尤

gù wú yóu

Zůstává stále otázka, co a proč je vlastně tím nejvyšším požehnáním, tím požehnáním shůry? Víme, že je přirovnáváno k vodě. Text ve verzi MWDA je snad dokonce označuje jako zvláštního druhu „elixír“ (治水 zhì shuǐ), pokud bychom tedy znak 治 zhì překládali ve smyslu „léčit“. A v každém případě je konstatováno, že jaksi přináší požehnání všemu tvorstvu (水善利萬 shuǐ shàn lì wàn wù). A to i když to leckdy lidé ani nedocení (dle MWDB: 眾人之所亞 zhòng rén zhī suǒ yà).

Situace, kdy to lidé běžně ani nedocení, je tu ovšem zvláštním způsobem specifikována, a to ve verzi MWDA jako 有靜居 yǒu jìng jū a ve verzi MWDB jako 有爭居 yǒu zhēng jū (v protikladu k záporné formulaci ve verzi WB: 不爭處 bù zhēng chǔ). Zde je nejprve samozřejmě pozoruhodné, že obě verze MWD uvádějí, že *existují* nějaké pŭtky či zápasů, zatímco verze WB něco takového popírá. Ale je tu i další pozoruhodná věc, nad kterou by stálo za to se zamyslet: nemohl by důvod jakýchsi pŭtek či zápasů zmiňovaných v MWD být spojen hned s následným znakem 居 jū? Nemohly by se tedy tyto pŭtky nějak týkat „přebývání“ či „bydlení“, anebo v kontextu s významovými složkami tohoto znaku přímo i „přivádění na svět“? Tedy nikoliv, že „voda nezápasí a je situována i tam...“, což je nejběžnější smysl překladu textu ve verzi WB. Nestojí to za zamyšlení?

Zde je v souhrnu prozatímní interpretace **8. kapitoly Tao te t'ingu** s přihlédnutím k verzi Ma-wang tuej (zejm. MWDB) – jako téma k meditaci a další možné interpretaci:

8. O POŽEHNANÉ VODĚ, A TAKÉ VIZI

上善如水

Požehnání shůry je něco jako voda.

水善利萬物

Voda, která je požehnána užitekem pro všechno tvorstvo,

而有爭居眾人之所亞

a to i když v těch půtkách vedoucích ku porodu
je pro mnoho lidí něčím podřadným.

故幾於道矣

Přítom má tak blízko k vizi!

居善地心善淵

Příchod na svět je požehnan místem,

srdce je požehnáno hloubkou,

予善天言善信

obdarování je požehnáno z nebes,

slovo je požehnáno věrností,

正善治事善能動善時

vláda je požehnána správou země,

činnost je požehnána schopností

a akce je požehnána včasností.

夫唯不爭

Právě proto, že je to nesporné,

故無尤

tak to nemá chybu.

REKAPITULACE

Je-li co požehnáno, má to zvláštní status. Například to přináší prospěch. Tak jako voda. Její životodárnost (opět!) je přece nezpochybnitelná a přesto i něco jako voda je ve svém životodárném fungování mnoha lidmi zpochybňována!

Je-li příchod na svět spojen se zvláštním či významným místem, kde k němu došlo - zpochybňujeme jej? Je-li něčí srdce hluboké - zpochybňujeme je? Má-li někdo nějaké výjimečné obdarování z nebes – zpochybňujeme je? Je-li něčí slovo věrné – zpochybňujeme je? Spravuje-li vláda řádně zemi – zpochybňujeme ji? Byla-li nějaká věc zařízena schopně – zpochybňujeme takovou činnost? Byla-li nějaká akce udělána v pravý čas – zpochybňujeme takovou akci? Nesporně nic takového není důvodem ke zpochybňování, ale vnímáme to naopak jako zvláštní požehnání. Jak je tedy vůbec možné, že se tolik lidí dívá na vodu a potažmo i vizi skrz prsty?

Na počátku stojí šang šan – požehnání shůry. Na konci stojí málem jou – obvinění. Proč si namísto požehnání shůry stále vybíráme jen pochybování, brblání a obviňování?

Poděkování

Autor vyjadřuje touto cestou poděkování všem aktivním účastníkům kurzu “Čínština – svět psaný znaky”, realizovaného v minulých letech na Svatojánské koleji, kteří přispěli zcela zásadním způsobem k úžasné tvůrčí a přátelské atmosféře při naší společné snaze dobrat se toho, o čem všem jednotlivé znaky a kapitoly Tao te ťing skutečně hovoří.

LITERATURA

- Bellassen, Joël; Zhang, Pengpeng. 1997. *A key to Chinese speech and writing*. Beijing: Sinolingua Beijing, 1997. ISBN 7-80052-507-4.
- Boltz, William G. 1994. *The origin and early development of the Chinese writing system*. American Oriental Series, vol. 78. New Haven: American Oriental Society. ISBN 0-940490-18-8.
- Čarnogurská, Marina; Bondy, Egon. 2005. *Lao- c'. Tao Te ťing. Kánon o Tao a Te*. Bratislava - Pezinok: Agentúra Fischer & Formát, 2005. ISBN 80-967229-4-8; ISBN 80-89005-15-2.
- Cílek, Václav. 2005. *Lao- c'. Tao te ťing. O tajemství hlubším než hlubina sama*. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-011-7.
- Fellner, Rostislav. 2005a. Usage of the genealogical and contextual approach in teaching Chinese character script and in translating the oldest Chinese literature: „Dao De Jing“ case study. In *New Perspectives in Cognitive and Intercultural Learning: from Preschool Education to Information Society*, ed. Fellner R. Proc. Int. Conf., June 2005, Svatý Jan pod Skalou & Praha. *Fragmenta Ioannea Collecta*, Suppl. 2005, p. 71-84H.
- Fellner, Rostislav. 2005b. Využití genealogického a kontextuálního přístupu při výuce čínského znakového písma a při překládání nejstarší čínské literatury: příklad Tao te ťing. *Fragn. Ioann. Collecta*, 2005, vol. 4, p 5-26.
- Fellner, Rostislav. 2007. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 1. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2007, vol. 6, p. 103-138.
- Fellner, Rostislav. 2008. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 2. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2008, vol. 8, p. 131-167.
- Fellner, Rostislav. 2009. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 3. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2009, vol. 10, p. 71-91.
- Fellner, Rostislav. 2010a. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 4. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2010, vol. 12, p. 83-102.
- Fellner, Rostislav. 2010b. Trvalá udržitelnost z pohledu Starého Mistra (Lao-c': Tao te ťing). In *Education & Sustainable Life, New Perspectives in Cognitive, Environmental and Intercultural Learning: from Preschool Education to Information Society II. - Education & Sustainable Life*, ed. Fellner R. & Novotný D.D. Proc. Int. Conf., June 2010, Svatý Jan pod Skalou & Praha. *Fragmenta Ioannea Collecta*, Suppl. 2010/3, p. 101-114.
- Fellner, Rostislav. 2011a. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 5. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2011, vol. 14, p. 35-56.
- Fellner Rostislav. 2011b. Trvalá udržitelnost v podání Starého Mistra (Lao- c'): případová studie Lao- c', Tao te ťing, 1.-9. kapitola. In *Laozi on Sustainability*, ed. Fellner R. International Symposium, December 2011, Svatý Jan pod Skalou. – *Fragn. Ioann. Collecta*, Suppl. 2011/3: 153-355.
- Fellner, Rostislav. 2012. Nový překlad Starého mistra: Tao te ťing - kapitola 6. *Fragmenta Ioannea Collecta*, 2012, vol. 16, p. 69-89.
- Guójiā wénwù jū gǔ wénxiàn yánjiū shì biān 國家文物局古文獻研究室, ed. (1980). *Mǎwángduī Hàn mù bóshū 馬王堆漢墓帛書 (Hedvábné svitky z Chanských hrobek v Mawangdui)*. Vol. 1. Běijīng: Wénwù.
- Harbaugh, Rick. 1998. „*Zhong Wen Zi Pu*“ 中文字谱 - „*Han Ying Zi Yuan Zi Dian*“ 漢英字源字典, *Chinese characters. A genealogy and dictionary*. New Haven : Far Eastern Publications, Yale University & Taipei: Han Lu Book & Publishing Co., 1998. ISBN 0-966-0750-0-5.

- Král, Oldřich. 1971. *Tao – texty stare Číny*. Praha : Československý spisovatel, 1971.
- Krebsová, Berta. 1971. *Lao- c' . Tao te ťing. O tao a ctnosti*. Praha: Odeon, 1971. 2. a 3. vydání, Praha : Dharma Gaia, 1997, 2003. ISBN 80-86685-12-8.
- Li, Leyi. 1993. *Tracing the roots of Chinese characters: 500 cases*. Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 1993. ISBN 7-5619-0204-2/H.149.
- Mǎwángduī Hàn mù bóshū 1980 – viz Guójiā wénwù jú gǔ wénxiàn yánjiū shì biān 1980.
- Navrátil, Jiří. 2003. *O nebeském a lidském. Studie o klasickém filozofickém taoismu, doprovázená překladem Tao-te-ťingu a výboru z knihy Čuang-c' .* Praha: Avatar, 2003. ISBN 80-85862-54-9.
- Wang, Hongyuan. 1997. “*Han Zi Zi Yuan Ru Men*“ 漢字字源入門 - *The origins of Chinese characters*. Beijing: Sinolingua Beijing,.1997. ISBN 7-80052-243-1.